

Zbigniew Brzezinski

IZVEN NADZORA – GLOBALNO VRENJE NA PRAGU 20. STOLETJA

Ljubljana, Arah consulting,
1995, 187 str.

So se globalne geopolitične spremembe na pragu enaindvajsetega stoletja izmaknile nadzoru? Na to vprašanje poskuša v knjigi *Izven nadzora* odgovoriti Zbigniew Brzezinski, nekdanji Carterjev svetovalec za nacionalno varnost, sedaj profesor ameriške zunanje politike na univerzi John Hopkins v Washingtonu in svetovalec v Centru za strateške in mednarodne študije.

Knjiga je avtorjev osebni pogled na današnje globalno politično stanje, je spretna analiza dogodkov in njihovih dejanskih ali morebitnih posledic, oziroma kot pravi sam, deloma diagnoza, deloma prognoza, deloma zagovor. Del te obsežne in kompleksne problematike je avtor obravnaval že v svojih prejšnjih delih, npr. v *Between Two Ages* (1970), *Game Plan* (1986) in *The Grand Failure: The Birth and Death of Communism in the Twentieth Century* (1989), vendar nam najcelovitejši pregled poda prav v knjigi *Izven nadzora*. V njej se Brzezinski osredotoča predvsem na tri široka in kompleksna vprašanja:

- 1) Kakšen je zgodovinski pomen neuspeha velikih totalitarizmov 20. stol., še zlasti komunizma kot ideološke sile v svetovnih odnosih?
- 2) Kakšna bo geopolitična podoba sveta ob vstopu v 21. stol.?
- 3) Kako bodo te spremembe vplivale na vlogo ZDA v svetu in na samo ameriško družbo?

Delo je razdeljeno na pet delov. Prvi nosi naslov *Politika organizirane blaznosti*, v njem pa se avtor osredotoči na nastanek in propad velikih totalitariz-

mov, ki so 20. stoletje spremenili, kot ga poimenuje, v stoletje megaumiranja. Politično življenje v Evropi se je na začetku stoletja vse bolj nagibalo k velikim transcendentalnim mitom – metamitom, ki jih moramo razumeti kot "iracionalno, toda privlačno mešanico verskih spodbud k iskanju odrešitve, nacionalistične identifikacije, prepričanja, da je lastni narod pred drugimi, in utopičnih družbenih doktrin, zreduciranih na raven populističnih gesel" (str. 28). Metamiti so se pojavili sočasno z razmahom nacionalne ideje in z množičnim prebujanjem politične zavesti. Katastrofa prve svetovne vojne in gospodarska kriza sta le še poglobili socialne napetosti, razvneli nacionalizem ter pokopali stari družbeni red in njegove vrednote. To je le še povečalo splošno dovzetnost za metamite, ki so omogočali beg iz nezadovoljive realnosti, z obljubami imaginarne, lepše prihodnosti pa so napajali in usmerjali strasti množic. Veliki vodje so prevzemali vloge, ki jih človeštvo tradicionalno pripisuje bogovom, postali so arhitekti prisilnih utopij, ki so si prizadevale ustvariti raj na zemlji. Vendar so vse te prisilne utopije temeljile na želji po popolnem nadzoru posameznikovega javnega in zasebnega življenja, prav to pa se je na koncu sprevrglo v mehanizem samouničenja sistema. Cena, ki jo je moralo plačati človeštvo, je strahotna. Brzezinski navaja, da sta samo poskusa vzpostavitve komunizma in nacizma zahtevala približno 80 000 000 življenj; skupno je bilo v 20. stoletju zaradi politično motiviranega prelivanja krvi ubitih od 167 do 175 000 000 ljudi.

Drugi del začenja avtor dokaj provokativno z vprašanjem, ali se človeštvo uči iz zgodovine. Lahko bi trdili, da bo po propadu velikih totalitarizmov ves svet sprejel liberalnodemokratski koncept, vendar obstajajo upravičene bojazni, da bo prav kombinacija političnega liberalizma in naraščajočega družbenega hedonizma na Zahodu pripeljala do ponovnega razvoja nede-

mokratskih teženj, posebno v revnejših državah. In prav v tej luči postavi avtor pod vprašaj optimizem zgodovinsko pogojenega učnega procesa družbe.

Ugotavlja, da kapitalizem ni premagal komunizma, le-ta je razpadel zaradi želje po popolnem nadzoru nad posameznikom in ker ni znal zadovoljiti osnovnih materialnih pričakovanj ljudi. Toda prav ta osebna pričakovanja in želje, ki so se tako učinkovito upirale komunističnemu metamitu, se utegnejo spremeniti najprej v nerealna pričakovanja, materialistično zadovoljevanje lastnih potreb, nato pa iz jeze in frustracij roditi nova sovraštva. Sedanja globalno politično krizo pripisuje moralni in ideološki praznini, ki jo je povzročila zahodna kultura permisivnega izobilja ter nekritično prevzemanje tega modela po svetu. Ob koncu stoletja je utopičnega fanatika tako zamenjal nenasiten potrošnik, čigar egoцентриčna usmerjenost ovira uspešno sodelovanje na svetovni ravni.

Neprekosljiva globalna sila je naslov tretjega dela. V njem avtor obravnava paradoksalen položaj, v katerem so se danes znašle ZDA; trenutno nobena druga država nima tolikšne globalne politične moči, ki izvira iz njenega ekonomskega vpliva, vojaške moči in kulturno-ideološke privlačnosti. Po eni strani so ZDA tako vodilna država svetovne skupnosti, po drugi strani pa ameriške družbene spremembe in vrednote, ki jih daje svetu za zgled, ogrožajo prav njeno vlogo globalnega vodje in v končni fazi tudi globalno politično stabilnost. Brzezinski ugotavlja, da vesilila ne more obdržati svojega vodilnega položaja, če ne daje kakega relevantnega zgleada preostalemu svetu. Poda dvajset temeljnih dilem, ki bi jih ZDA morale razrešiti, razdeli pa jih v tri skupine: gospodarske, družbene in metafizične. ZDA bodo kratkoročno lahko uspešne le pri reševanju problemov prve skupine, dolgoročno pa bodo morale postaviti pod vprašaj tudi kakovost življenja v

ameriški družbi ter vrednote, pričakovanja in prepričanja, ki opredeljujejo ameriški značaj. Če bo zahod nadaljeval z modelom permisivnega izobilja brez globljih človeških vrednot, bi to utegnilo zmanjšati njegovo privlačnost, po drugi strani pa, trdi Brzezinski, bi ustvarilo pretirana materialna pričakovanja med množicami v revnejših delih sveta, ki jih ne bo mogoče izpolniti, in kar bi le še poglobilo njihovo zavest o globalni neenakosti.

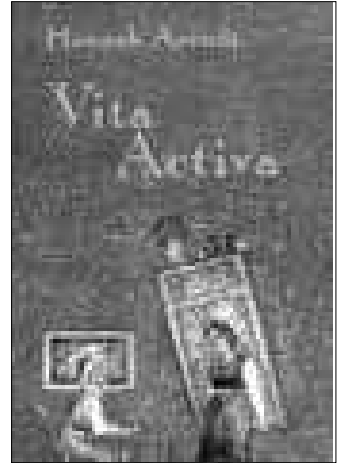
Osrednja tema četrtega dela so *Dileme globalnega nereda*. Za nadaljnjo geopolitično stabilnost bo najpomembnejši ameriški odziv na konkretne dileme politično prebujanega postutopičnega sveta, "saj bo bodisi poglobil bodisi premostil razkol med novoosveščenimi množicami t. i. tretjega sveta ter bivšega sovjetskega bloka in kulturo izobilja zmagovalcev hladne vojne" (str. 87). V svetu, kjer vlada ideološka zmeda in družbena polarizacija, nam grozi geopolitična drobitev. Edino dolgoročno alternativo globalni anarhiji vidi Brzezinski v nekakšni obliki globalne konfederalne strukture. Geopolitično stabilnost bi zagotovilo demokratično sožitje v nekakšni obliki globalne konfederacije, ki bi se lahko razvila iz nekaterih že obstoječih trendov in organizacij, kot sta npr. OZN in EU. Vendar avtor ugotavlja, da še desetletja ne bomo mogli govoriti o skupni "svetovni vladi". Nevarnost je prav v razočaranju nad demokracijo, ki jo pooseblja ameriška družba, in v dejstvu, da se vse večje število ubožanih (in politično prebujenih) ljudi, po zaslugi modernih komunikacij, zaveda neenakosti; nestrpnost in frustracija bi utegnili postati najpogostejši čustvi v revnejših delih sveta, kar pa bi imelo za verjetno posledico ponovni razvoj fašistoidnih, na nacionalistični ali verski osnovi temelječih metarnitov. Avtor tu že opozarja na naraščajočo moč islamskega fundamentalizma in potencialne nevarnosti, ki jih to prinaša.

V petem delu z naslovom *Iluzija nadzora* avtor opozarja na bližino izbruha političnega iracionalizma. Namesto globalnega sožitja predvideva raz-

delitev na "skupine globalne moči, ki se bodo medsebojno povezovale, sodelovale in tekmovalle znotraj soodvisnega, toda še vedno nestabilnega globalnega političnega procesa" (str. 161). Razdeli jih na Severno Ameriko, Evropo, Vzhodno Azijo, Južno Azijo, razpotegnjeni muslimanski polmesec in evroazijsko skupino (države bivše Sovjetske zveze). Največjo nevarnost tako v prihodnosti pomenijo regionalni konflikti znotraj teh skupin, ki bi utegnili biti zelo krvavi in dolgotrajni; moč bo porazdeljena po že omenjenih skupinah, pri čemer bodo nekatere stabilnejše od drugih. ZDA bodo poleg neposredne prevlade v svoji skupini vplivale še na vse preostale, vendar ne bodo imele dovolj moči, da bi posredovale pri vseh konfliktih. Brzezinski zaključuje, da bi bilo na tej stopnji razvoja prezgodaj trditi, da je politika moči stvar preteklosti.

Knjiga je nekakšen apel, je zahteva po spremembah moralnih in duhovnih vrednot zahodnega človeka, saj avtor vidi edino rešitev nastale situacije v novem zgodovinskem valu, ki bi s seboj prinesel daljši proces ponovne kulturne in filozofske samopreseje, ki bi sčasoma spremenila politično podobo Zahoda in preostalega sveta. Avtor se pokaže kot izvrsten in pronicljiv analitik, + kar dokazuje tudi dejstvo, da je delo ostalo aktualno kljub temu, da je bilo napisano že leta 1992, pred najhujšimi krizami v državah bivše Sovjetske zveze, na Balkanu ter pred razmahom islamskega fundamentalizma, ki smo mu priča sedaj. Žal se avtorjeve napovedi vse bolj potrjujejo.

Ilija Tomanić

Hannah Arendt

VITA ACTIVA

KRT, Ljubljana, 1996, 339 str., 3.990 SIT

Prevod knjige Hannah Arendt *Vita activa* je nadvse razveseljiv dogodek. Knjiga je poleg tega v vsakem smislu "user friendly", prijetna za uporabo: v mehki vezavi, prijetna v roki kot roman za pred spanjem. Bralec z njo dobi tudi obsežno spremno študijo (ki ni samo spremna, ampak kar samostojno delo) prevajalke Vlaste Jalušič, kjer zve o življenju Arendtove, njenih knjigah, njenih nasprotnikih, njenem pomenu na vseh ravneh in v vseh kontekstih, vključno z najaktualnejšimi dogodki. Ta kontekst omogoča smiselno recepcijo.

Pri Adornu nekje piše, da mislec pravzaprav ne misli, ampak naredi iz sebe prizorišče duhovnega izkustva. To povsem velja za Hannah Arendt, za njeno sprejemanje in osmišljanje izkustev od meščansko bogate in napol integrirane židovske družine, nemške kulture, nemške filozofije, Heidegggra in Jaspersa, učiteljev, mož, ljubimcev, do zgodovine našega stoletja in njenih korenin v preteklosti, sodobnih ZDA. Toda že na tej opisni ravni stvari niso